

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שבת העשרים ושלש

ויקרא (תשכ"ד)

פרשת "החדש הזה לכם" (שם' י"ב א-כ)

מצות אכילת מצה

א. ט"ו: שבעת ימים מצות תאכלו

מכילתא: "שבעת ימים מצות תאכלו" - לעשות הראשון חובה ושאר הימים רשות.

רש"י: ד"ה שבעת ימים:

ובמקום אחר הוא אומר (דב' ט"ז ח') "ששת ימים תאכל מצות" - למדנו על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה, ובלבד שלא יאכל חמץ.

ומניין שאף ששה (= ששת הימים האחרים של פסח) שהוא רשות?
זו מדה בתורה: דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, מה שביעי רשות - אף ששת רשות.
(פירוש ר' אברהם ברלינר: מה שביעי רשות, דכתיב (דבר' ט"ז ח'): "ששת ימים תאכל מצות" וביום השביעי עצרת לח", דלא כתיב "תאכל מצות", שהרי הוציאו מן הכלל, אף ששת ימים רשות, שאם רוצה אוכל בשר בלא לחם).

יכול אף חלילה הראשון רשות? ת"ל (שם' י"ב י"ח) "בערב תאכלו מצות".

(כך הגירסא בהוצאת רש"י לר' אברהם ברלינר "זכור לאברהם" וכתב שכן היא גם דעת חזקוני ו"מנחת יהודה".
ובפירוש "צידה לדרך" על רש"י כתב על הגירסא הנמצאת בחומשים שלנו: "ושבוע גדול הוא").

ראב"ע:

ד"ה שבעת ימים:...

והנה הזכיר על הפסח "שבעת ימים תאכל מצות" חייב על דרך הפשט, ובעד (דב' ט"ז ג') "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים". ובעבור זה כתוב (שם' י"ב כ') "כל מחצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות" - חייב בארץ ישראל ובחוזה לארץ.

ראב"ע פ' כ' ד"ה כל מחצת

הזכיר העונש תחילה ואחר כך האזהרה, ואין "בכל מושבותיכם תאכלו מצות" - רשות, כמו (שם' ל"ה ב') "ששת ימים תעשה מלאכה", רק חייב - "למען תזכור".

ראב"ע יסוד מורה שער ה':

יש שבעת ימים מצות - על דרך הפשט הם חייב, כי הכתוב הזכיר ואמר (דב' ט"ז ג') "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני... למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים", והנה הזכיר הטעם כי עד שבעה ימים אכלו ישראל המצות, כי הענן היה הולך יומם ולילה עד שטבע פרעה, אז הסיעם משה עד שבעה המסכן.

1. הסבר מה הוא ההבדל בין דעת חז"ל (שהובאה גם ברש"י) לבין דעת הראב"ע בפרוש פסוקנו?

אא 2. לדברי רש"י הראשונים (עד "שלא יאכל חמץ") כותב הראב"ע: אינן רוצה לומר, דמדכתיב "ששת ימים תאכל מצות" - משמע ששת ולא שבע ולמדנו מכאן ששביעי אינו חובה לאכול מצה...

אלא הצ"י פרושו: "שבעת ימים מצות תאכלו" - ובמקום אחר הוא אומר "ששת ימים תאכלו מצות" וביום השביעי עצרת" ולא כתיב ביה "תאכל מצות", שחרי הוציאו מן הכלל. אלא שהזכיר וישא דקרא ולא רצה להאריך, ופרשו מדכתיב "וביום השביעי עצרת" ולא כתיב ביה "תאכל מצות" למדנו, שאינו חובה לאכול מצה, שאם היה חובה, היה לו לכתוב "וביום השביעי תאכל מצות ועצרת תחילת לכם".

הסבר למה אין פירושו דברי רש"י הראשונים יכול להיות שבלמד שביעי רשות מן הנגוד שבין פסוקנו לבין תחילת ט"ז ב' "ששת ימים תאכל", אלא דוקא מסוף הפסוק "וביום השביעי עצרת".

3. לשם מה מזכיר הראב"ע את הפ' ל"ה ב'. "ששת ימים תעשה מלאכה" - מה רצה להסביר על ידי כך?

א 4. למה לו לראב"ע להזכיר כי שבעה ימים הלכו אחרי הענן יומם ולילה במה מסייע דבר זה לפרושו את פסוקנו "שבעת ימים מצות תאכלו"?

5. לשם מה פותח ראב"ע דבריו לפ' כ' במלים "הזכיר העונש תחילה ואח"כ האזהרה"? מה רצה לומר עי"כ?

ב. ט"ו שבעת ימים מצות תאכלו, אך ביום הראשון תשביתו שאור סבתיכם
כ' כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות.

ר' יוסף אבן כספי: משנה בסף

ט"ו ד"ה "שבעת ימים מצות תאכלו".

אין הכרח לדמיונים, שיהיו ממין אחד קרוב עם הדברים שהם דמיונים להם. ולכן
אינו מחויב, שעשותנו מדי שנה בשנה אכילת מצות שבעת ימים יהיה, כי כך עשו שבעת
ימים בצאתם, מיום צאתם עד יום מנוע פרעה, כמו שאמר אבן עזרא, כי כך נצטוונו
לעשות שבעת ימים, אף על פי שלא אכלו אבותינו רק יום אחד, או אם אכלו ימים
ושנים, כי תורתנו לקחה לחגיגו ברוב שבעת ימים, כי הוא מספר נהוג בארץ ההיא
גם שבעת ימי הקשתה וימי השמחה, או אף ימי אבל, כי הוא כלל שבוע אחד; והראית
על זה, כי נצטוונו לעשות סוכות שבוע ימים, "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל",
והוא היה זמן רב.

כ' ד"ה תאכלו מצות

לחנם דקדק אבן עזרא, בשאמר שאין "תאכלו מצות" רשות, רק חיוב למען תזכור;
כי אין צורך למצוה הכוללת, לאמרה בדברים הנהוגים בסנה, לדקדק אם הוא רשות
או חיוב, כי אמרו על דרך משל (שם' כ' ט') "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך"
אינו מצוה, אבל זכר הנהוג בסנה, כי אין ראוי להכם שיצוה הסוד העם לאכול לחם,
כי אנו זריזים בזה מאד, נער וזקן סף ונשים.
האם היה זכרון למשה או לשם שיאמר: "בכל מושבותיכם תאכלו לחם יום יום, ותאכלו
אותו מצות?" - ואם ימלטו בפסח איש או אישים מה שלא יאכלו לחם (= מצה) יום או
יומים לא יזו סיבה שיהיה, אין היזק בזה. ואין זה דומה למצות אכילת בשר הפסח
בלילה הראשון עם כל תבאיו.
אבל בכלל מן היותר נאות הוא לאיש ואיש שיאכל לפחות כזית מצה יום יום, שכן
למה שהיה, והתכלית, כדי שבזכור פלאות ה' עד שבדעתו תמיד.

1. הסבר את הדברים המסומנים בקו.
"והראית על זה" - על מה?
"כי אנו זריזים בזה" - במה?

2. נגד אלו מדברי הראב"ע פונה אבן כספי בדבריו לפ' ט"ו
ונגד אלו מדבריו הוא פונה בדבריו לפ' כ'?
3. מה רוצה אבן כספי להוכיח בהבאת הפ' מעשרת הדברות "ששת
ימים תעבוד"?
4. האם הולך אבן כספי בדרך שהלכו חז"ל ורש"י חסובאים
בשאלה א 2; או בחר לו דרך אחרת?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ ירושלים קרית משה

שאלות בסעמי המקרא ויקרא א' פסוק א'

העורך: מיכאל פרלמן

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמור

רשב"ם ד"ה ויקרא אל משה: לפי שכתב למעלה בסוף הספר (שם' מ' ל"ה) "ולא יכול
משה לבוא אל אהל סועד וגו', לכך קראתו חקב"ה מתוך אהל מועד, וכן פרוש המקרא:

ויקרא אל משה מאהל מועד וידבר אליו לאמור: "מאהל" מוסב על "ויקרא" כמו
(שם' י"מ ג') "ויקרא אליו ה' מן החר לאמור"; (במדבר ז' פ"ט) "וישמע
את הקול מדבר אליו מעל הכפורת" - מעל הכפרת שמע את הקול - אף כאן מן
האהל שמע את הקול; וכן (שם' ג' ד') "ויקרא אליו אליקים מתוך חסנה".

חרכסים לבקעה: את כדברי הרשב"ם ש"מאהל מועד" מחובר אל "ויקרא אל משה", היה
האתחלתא במלת "אליו" ולא ב"משה".

איך מפרשים שני המפרשים את פסוקנו וכל אחד בהתאם למעמדים?